

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Matouš Duraj

Fašizující tendence v agrární straně ve třicátých letech dvacátého století

Fascist trends in peasant party in thirties of twentieth century

Praha 2013

Vedoucí práce: Doc. Vratislav Doubek, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. Vratislavu Doubkovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce a za mnohé rady, které mi v průběhu psaní poskytl.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 31. července 2013

.....
Matouš Duraj

Klíčová slova (česky)

český fašismus, agrární strana, československé politické strany, Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, československá politika

Klíčová slova (anglicky):

Czech fascism, peasant party, Czechoslovak political parties, Republican Party of agricultural and peasant people, Czechoslovak polity

Abstrakt (česky)

Tato práce se bude zabývat fašizujícími tendencemi v agrární straně během třicátých let dvacátého století. Toto období je charakteristické nástupem nebo upevnováním nedemokratických režimů a prohlubováním hospodářské krize a v této práci se budeme snažit dokázat, zda byly fašizující tendence přítomny i v politice a projevech republikánské strany. Nejprve stručně popíšeme fungování republikánské strany v československém politickém systému, následně na základě rozboru několika autorů stanovíme základní rysy fašistických hnutí, které pak budeme srovnávat s projevy agrární strany a posuzovat, zda se v těchto případech jedná o fašizující tendence či nikoliv.

Abstract (in English):

This work will concern with fascist trends in peasant party during the thirties of twentieth century. This period is characterised by taking power or consolidation of non-democratic regimes and deepening the economical crisis. In this work we will try to prove if the fascist trends were incorporated in politics and speeches of republican party. At first we will describe the function of republican party in political system of Czechoslovakia. Then we will determine basic features of fascist movements based on the analysis of several authors, which we will compare with the manifestations of the peasant party and assess if there are fascist tendencies or not.

Obsah

1 Úvod	- 8 -
2 Agrární strana v První republice do roku 1930	- 10 -
3 Fašismus.....	- 12 -
3.1 Noël O'Sullivan	- 12 -
3.2 Roger Griffin.....	- 15 -
3.3 Robert O. Paxton.....	- 16 -
3.4 F. L. Carsten	- 18 -
3.5 Definice fašismu	- 19 -
4 Rysy fašismu u agrární strany	- 21 -
4.1 Agrární strana a nacionalismus	- 21 -
4.2 Agrární strana jako revoluční hnutí?	- 26 -
4.3 Permanentní mobilizace	- 29 -
4.4 Agrární strana a vůdcovský princip	- 32 -
4.5 Agrární strana a hospodářství	- 33 -
5 Agrární strana a fašistická hnutí.....	- 35 -
5.1 Vztah k domácím fašistickým hnutím.....	- 35 -
5.2 Vztah k zahraničním fašistickým hnutím	- 36 -
6 Závěr	- 38 -
7 Seznam použité literatury a pramenů	- 40 -
7.1 Tištěné prameny.....	- 40 -
7.2 Dobová periodika.....	- 40 -
7.3 Literatura	- 40 -

1 Úvod

Charakteristickými rysy třicátých let dvacátého století v Evropě jsou přetrvávající hospodářská krize a nástup, případně upevňování nedemokratických režimů, ať už pravicového (konzervativního, fašistického či národně-sociálního) nebo levicového (komunistického) rázu.

V Československu se tento trend projevoval také. Hospodářská krize, z hlediska agrární strany převážně v zemědělství, zasáhla ekonomiku plnou silou a nedemokratické síly se hlásily o slovo, nicméně otevřeně fašistickým silám se zde nikdy nedostávalo masové podpory a jednalo se vždy jen o malé strany, soudě podle volebních výsledků z let 1929 a 1935.

V samotné agrární straně, kterou se bude tato práce zabývat, sílí po smrti Antonína Švehly protihradní křídlo, reprezentované především senátorem a šéfredaktorem stranického deníku *Venkov* Josefem Vraným, žurnalistou Rudolfem Halíkem a nakonec i místopředsedou Rudolfem Beranem, které tvořilo protiváhu křídlu, reprezentovanému hlavně Františkem Udržalem, Karlem Viškovským a Bohumírem Bradáčem.¹ Toto protihradní křídlo o sobě dalo vědět především v souvislosti s prezidentskou volbou v roce 1935, kdy navrhlo vlastního kandidáta, profesora Bohumila Němce a posílilo své postavení po volbě nového předsedy na sjezdu v roce 1936, kdy v čele strany stanul Rudolf Beran.

V této práci, jak už její název napovídá, se budeme zabývat existencí nedemokratických, především fašizujících tendencí v republikánské straně během období třicátých let, hlavně po stažení z veřejného života a úmrtí Antonína Švehly, kdy se právě protihradně orientované a dle některých autorů především z doby před rokem 1939 fašistické křídlo agrární strany dostává do čela. Práce bude ohraničena rokem 1930, kdy republiku plně zasáhla hospodářská krize, a rokem 1938, kdy došlo k rozpuštění republikánské strany, která se tak stala součástí druhorepublikové Strany národní jednoty.

Vztahem agrární strany a demokracie se zabývá hlavně Eva Broklová ve svých pracích *Česká politická pravice a krize 30. let*, *Agrární strana a demokracie (sonda)*, obsaženými ve sborníku *Na pozvání Masarykova ústavu*, a jejím rozvedením v příspěvku *Agrární strana a demokracie v práci Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. V těchto pracích dochází k závěru, že agrární strana zachovávala

---

¹ Dostál, Vladimír V.: *Agrární strana*. 1998, s. 136.

věrnost demokratickému republikánskému uspořádání, nicméně kvůli zahraničnímu ohrožení republiky, stupňovanému od roku 1935 až po její konec v září 1938, je politika strany dle jejího názoru značně „nečitelná“².

Dalším, kdo se věnuje agrární straně a jejímu vztahu k demokracii je Petr Anev ve své diplomové práci *Cesta k zániku agrární strany (1933 – 1948)*. I on považuje agrární stranu za integrální součást a jednoho z tvůrců československého demokratického politického systému a na rozdíl od Broklové, která považuje v posledních letech politiku republikánské strany za „nečitelnou“ se Anev jednoznačně přiklání k názoru, že i v době před koncem republiky stála agrární strana pevně na straně demokracie a veškerá obvinění z fašismu jsou dílem poválečné marxisticky orientované historiografie. Agrární stranu spolu s Hradem považuje za základní pilíře československé demokracie, i když každý z nich měl odlišné priority³. Jako ryzího demokrata vnímá i pozdějšího předsedu strany Rudolfa Berana, o jehož demokratičnosti, zvláště po působení na předsednickém postu Strany národní jednoty, někteří autoři pochybují nebo ji vyloženě popírají.

Z důvodu rozsahu práce, nedostupnosti slovenských tiskovin a názoru jiných autorů o naprosté loajalitě demokracii a republice ze strany slovenské části agrární strany, doložených i citacemi z pamětí prezidenta Beneše, se budeme věnovat pouze české větvi strany. Fašistické tendence tedy budou zkoumány hlavně na stranických dokumentech a tiskovinách, konkrétně na protokolech ze sjezdů strany z let 1932 a 1936, tiskových orgánů *Venkov*, *Lidový deník* a *Brázda* a na několika dalších stranických dokumentech.

Nejprve v krátkosti představíme vývoj agrární strany a její působení v první Československé republice, následně vytyčíme základní rysy fašistického hnutí, které pak budeme srovnávat s konkrétními projevy v agrárním tisku a dalších dokumentech.

Pokusíme se potvrdit teze Evy Broklové i Petra Aneva, že Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu byla aktivní součástí a tvůrcem československého demokratického systému a rozhodně neusilovala o jakoukoliv formu diktatury jedné politické strany.

---

² Broklová, Eva: *Agrární strana a demokracie*. 2008, s. 62.

³ Anev, Petr: *Cesta k zániku agrární strany (1933 – 1948)*. 2010, s. 419.

2 Agrární strana v První republice do roku 1930

Do nového státu vstupovala agrární strana již jako moderní strana se zkušenostmi z politiky ještě z období habsburské monarchie.⁴ Na svém prvním poválečném sjezdu, konaném ve dnech 29. - 30. dubna 1919, revidovala svůj program a přijala nový název: Republikánská strana československého venkova. Tímto se přihlásila k novému státu a republikánskému zřízení, zavázala se službě demokracii a přihlásila se k sociálním reformám (ačkoliv byla proti socialismu).⁵ Taktéž ve svém programu vyjádřila jasný požadavek pozemkové reformy.⁶

Základem programu republikánské strany byla idea agrarismu, který spočíval ve zdůrazňování role rolníka jako živitele národa, zemědělství jako nejdůležitější složky hospodářství a selského stavu coby pilíř národní pospolitosti.⁷ V reálné politice se strana ovšem projevovala velice pragmaticky.

Agrární strana se stala jednou z nejsilnějších prvorepublikových stran. První poválečná vláda, utvořená na základě výsledků obecních voleb z června 1919, byla tvořena koalicí dvou nejsilnějších národních stran – sociálních demokratů a agrárníků spolu s národními socialisty. Zapojení sociální demokracie do vlády byl významný taktický krok Antonína Švehly, jehož účelem bylo neutralizování sociálních demokratů coby potenciální protistátní opozice, navíc hrozilo, že v případě neúčasti ve vládě by mohlo v sociální demokracii převládnout radikální křídlo.⁸ Tyto dvě nejsilnější strany se spolu účastnily téměř všech prvorepublikových vládních koalic, s výjimkou vlády „panské koalice“ v letech 1926-1929, které se sociální demokracie neúčastnila.⁹ Po rozkolu v sociální demokracii a odštěpení komunistické strany se agrárníci stali nejsilnější politickou stranou.¹⁰

V červnu 1922 se konal druhý poválečný sjezd Republikánské strany, na kterém došlo ke sjednocení českého a slovenského agrárního hnutí a takto sjednocená strana přijala nový název – Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu.¹¹

---

⁴ Harna, Josef: *Republikánská strana*. 2005, s. 533.

⁵ Dostál, Vladimír V.: *Agrární strana*. 1998, s. 61.

⁶ Tamtéž, s. 62.

⁷ Harna, Josef: c. d., s. 556.

⁸ Dostál, Vladimír V.: c. d. s. 67.

⁹ Tamtéž, s. 68.

¹⁰ Tamtéž, s. 81.

¹¹ Tamtéž, s. 81-82.

Na podzim 1922 byla vytvořena nová vláda „všenárodní koalice“ pod vedením Antonína Švehly. V opozici tehdy zůstaly pouze německé a maďarské strany a slovenští řudáci.¹²

Hlavním Švehlovým přínosem byl odmítavý postoj k fašistickému hnutí a jeho protihradním útokům. Naopak velmi pozitivně rozvíjel vztahy s Masarykem a Hradem a také se mu podařilo získat německé občanské strany do vlády v roce 1926, konkrétně německé agrárníky a křesťanské sociály.¹³ Velkým pozitivem vlády následující občanské koalice bylo posílení státu, „*státní hospodářství bylo uvedeno do rovnováhy, státní finance uspořádány, rozpočet byl snížen a stabilizován, státní dluh konsolidován a bylo zastaveno další vypůjčování, [...]*“¹⁴ Na podzim 1927 Švehla onemocněl a byl nucen se stáhnout z veřejného života a na jaře 1928 byl dokonce nucen vzdát se úřadu.¹⁵ Právě po jeho odchodu z aktivní politiky začalo získávat na vlivu konzervativní křídlo, které chtělo omezit vliv Hradu.¹⁶

Ve straně po Švehlově odchodu nastoupila politika radikálního hájení zemědělských zájmů, což vyvolalo vnitřní rozpory. Část členů, konkrétně skupina kolem Udržala, Bradáče a Viškovského, chtěla pokračovat ve Švehlově politice a udržovat určitou spolupráci s Hradem. Jednalo se o skupinu, která považovala Švehlovu politiku a spolupráci se socialistickými stranami za nejbezpečnější základ státní politiky.¹⁷

Druhým křídlem, radikálnější, byla skupina vedená šéfredaktorem Venkova Josefem Vraným. Ten prosazoval radikálnější, protisocialistický postup, který se pod Švehlovou autoritou nemohl uplatnit. Díky postu šéfredaktora stranického orgánu Venkov byl hlavní osobností agrárníckého tisku. Ve straně ho podporoval zasloužilým straníkem Františkem Staňkem, jehož stranické ambice nebyly v novém demokratickém státě uspokojeny.¹⁸ Hlavní Vraného ideou bylo, že lze určitým politickým seskupením udržet koalici občanských stran a vládnout bez socialistů. Toto křídlo získalo na síle s příchodem hospodářské krize, která velmi silně zasáhla zemědělství.¹⁹

---

¹² Tamtéž, s. 89.

¹³ Harna, Josef: c. d. s. 584.

¹⁴ Dostál, Vladimír V.: c. d. s. 106.

¹⁵ Tamtéž, s. 105.

¹⁶ Harna, Josef: c. d. s. 584.

¹⁷ Dostál, Vladimír V.: c. d. s. 121.

¹⁸ Tamtéž, s. 121.

¹⁹ Tamtéž, s. 122.

3 Fašismus

Vytvořit jasnou definici fašismu je velice složité, neboť každé fašistické hnutí bylo velmi specifické. „Fašismus“ jako takový je pouze ideálním typem a mimo marxistickou vědu nepanuje jasná shoda na definici podstaty fašismu.²⁰ Navíc fašismus nikdy neměl žádnou velkou teoretickou autoritu typu Locka nebo Marxe, nastává tedy problém s objektem analýzy.²¹

Pokusíme se tedy zde srovnat několik autorů, zabývajících se fašismem a definovat tak alespoň základní rysy fašistických hnutí, které pak budeme srovnávat s projevy agrární strany a analyzovat, zda se v jejím případě jedná o fašizující tendence či nikoliv.

3.1 Noël O'Sullivan

Podle O'Sullivanova je pro fašistické hnutí charakteristické spojení nacionalismu se socialismem. Charakterizuje ho jako „[...]dynamický, militantní, totální, naprosto protiústavní a ve svých konečných důsledcích nihilistický světový názor, který si zvolil fašismus, aby mohl tento svůj záměr uskutečnit. Byl to tedy způsob, jakým se fašismus snažil vytvořit společenskou jednotu, spíše než jakákoliv jiná charakteristika obsažená ve fašistickém ideálu. Dokonce ani rasismus, [...], nebyl pro fašismus typický.“²²

Za hlavní rysy, které jednotlivě popíšeme v následujících řádcích, považuje O'Sullivan korporativismus, permanentní revoluci, vůdcovský princip, mesiášské poslání a soběstačnost.

O korporativismu fašismus tvrdí, že je jím nabízenou třetí cestou mezi kapitalismem a socialismem.²³ Korporativismus nemá zcela jasnou definici, nicméně jde o snahu sjednotit zaměstnavatele a dělníky k naplnění jejich touhy po vzájemném sebeobětování pro národní zájmy. Jeho základní podmínkou je existence všezahrnující organické, duchovně sjednocené a morálně obrozené společnosti. Pouze tato organická společnost může podle fašistů nabídnout pravou svobodu, „osvobození od nedůležitých sobeckých problémů všedního života a příležitost, jak se zcela oddat národu a jeho vůdci“²⁴. Nacistický korporativismus byl více emocionálního rázu a směřoval k pocitu emocionální účasti na rasovém společenství spíše než nějaké ekonomické racionalitě.²⁵ V italské variantě měl být novým pojetím formy a struktury

---

²⁰ Griffin, Roger: *The Nature of Fascism*. 1993, s. 12-13.

²¹ Tamtéž, s. 14.

²² O'Sullivan, Noël: *Fašismus*. 2002, s. 93.

²³ Tamtéž, s. 129.

²⁴ Tamtéž, s. 130.

²⁵ Tamtéž, s. 131.

státu a v pojetí italských fašistů se mělo jednat o jedinou formu demokracie, vhodnou pro dvacáté století. Mělo jít o nahrazení parlamentního systému novým organickým systémem, kde je parlament nahrazen „přirozenými“, tedy hospodářskými skupinami, namísto geografických a politických skupin, přítomných v parlamentarismu.²⁶ Avšak „*ani v italském případě neobstojí pokus prezentovat korporativismus jako koherentní společensko-ekonomický ideál. Ve skutečnosti byl italský korporativismus především záležitostí prázdných frází, které sloužily především potřebě vytvořit dojem, že vláda Mussoliniho nespočívá jen na síle*“.²⁷

Permanentní revolucí by se dalo nazvat nové fašistické pojetí života a světa, hluboce proměnlivé a dynamické. Fašisté jím chtěli oponovat liberální i socialistické politické teorii tak i tradičním formám konzervativní ideologie.²⁸ Dynamické pojetí života vyjádřil Adolf Hitler výrokem „*[...] víme, že neexistuje konečný stupeň, nic trvalého, pouze věčná změna [...]*“.²⁹ Největším nepřítelem byl pro fašismus podle některých konzervativních autorů duch racionalismu, který byl ovšem příliš abstraktní. Fašismus se tedy zaměřil na hmatatelnější objekty: parlamentní demokracii, kapitalistický ekonomický systém a nebezpečí bolševického socialismu.³⁰ Důležitý je také aspekt spiknutí, nějaké konspirační teorie, která má za úkol mobilizovat davy. U nacismu to byl například antisemitismus, který nahradil patně uchopitelný anti-racionalismus.³¹

Jádrem fašistického učení je kult vůdce. V otázkách víry, morálky a politiky je vůdce neomylný. Vůdce také slouží jako „*symbolické ztělesnění mýtu, který vytváří osud svého lidu*“³². Vůdcovský princip vytváří zcela novou teorii legitimacy, pouze on „*může poskytovat prostředky k vytvoření opravdu ‚přirozeného‘ politického vztahu. Tento ‚přirozený‘ vztah charakterizují dvě věci. Za prvé, ruší umělý neosobní vztah mezi vůdcem a stoupencem. Za druhé, autoritu mají pouze ti jedinci, jejichž osobní kvality jim umožnily zvítězit v boji o existenci. Jinými slovy, vůdcova autorita odráží jeho poslání a schopnost velet, místo, aby ji uměle vytvářela volební urna*“³³. Podle Carla Schmitta je vůdce jediným opravdovým vládcem na zastupitelském principu, je ztělesněním lidu, který nemá nezávislou existenci (a

---

²⁶ Tamtéž, s. 133.

²⁷ Tamtéž, s. 135.

²⁸ Tamtéž, s. 136.

²⁹ Tamtéž, s. 136 – 137.

³⁰ Tamtéž, s. 143.

³¹ Tamtéž, s. 144.

³² Tamtéž, s. 147.

³³ Tamtéž, s. 151.

tudíž ani vůli) kromě svého vůdce.³⁴ Fašistická teorie legitimacy je vyústěním teorie lidové svrchovanosti, kdy lid, coby jediný legitimní vlastník absolutní moci, přenesl tuto na vůdce.³⁵

Vůdce nevládne zákony, nařízeními nebo charismatem, ale intuitivně chápe a vyjadřuje pravou vůli lidu, kterou ovšem jednotlivci nutně nemusejí rozpoznat.³⁶ Protože vůdce není volen lidem, není mu ani odpovědný. Fašismus většinou odmítá jakékoliv ústavní formy, je třeba pouze přímého vztahu vůdce a jeho hnutí, prostřednictvím kterého se realizuje pravá vůle lidu.³⁷

Za mesiášským posláním vidí O'Sullivan hlavně tvrzení o vlastní národní výjimečnosti a bytostné nadřazenosti nad jinými národy. Tento mesiášský komplex vychází z nacionalismu 18. a 19. století a fašismus k němu nic nového nepřidal, pouze potlačil jakékoliv nároky na možnou národní nebo kulturní rovnoprávnost ve prospěch svého národa.³⁸

Soběstačností O'Sullivan míní ekonomickou soběstačnost, tj. nezávislost na mezinárodním obchodu. Té lze dosáhnout dvěma způsoby: minimalizací potřeb, která dovolí opuštění mezinárodního společenského systému, nebo „*program světové nadvlády namířený na získání úplné kontroly nad všemi světovými zdroji*“. Právě na tento druhý způsob se fašismus upnul.³⁹ Fašismus tímto ukázal, že princip sebeurčení není pacifistický a lze ho zneužít k ospravedlnění mesianistických nároků nebo neomezených nároků na světovou nadvládu v zájmu dosažení ekonomické soběstačnosti.⁴⁰

Jednotlivá hnutí se od sebe liší a „[...] *fašistický světový názor nemá jasně ohraničené kontury, a proto nemůže být považován za zcela monolitickou intelektuální konstrukci*“⁴¹. Hlavní rozdíly např. v dogmatických rozdílech ideologie (u nacismu doktrína rasy, zatímco italský fašismus měl spíše nebiologický voluntaristický základ). Stejně tak se jednotlivé režimy liší podle svých politických metod, razance a míry „proniknutí do společností“ (italský fašismus byl v mnoha ohledech laxnější a méně rafinovaný než nacismus).⁴²

---

³⁴ Tamtéž, s. 153.

³⁵ Tamtéž, s. 154.

³⁶ Tamtéž, s. 154.

³⁷ Tamtéž, s. 155.

³⁸ Tamtéž, s. 164.

³⁹ Tamtéž, s. 164.

⁴⁰ Tamtéž, s. 165.

⁴¹ Tamtéž, s. 167.

⁴² Tamtéž, s. 169.

3.2 Roger Griffin

Podle teoretika generického fašismu Rogera Griffina je nutné si uvědomit, že „fašismus“ je jen ideálním typem.⁴³ Fašismus je podle něj druhem politické ideologie, jejíž mytické jádro je v jejích permutacích a je jistým druhem populistického ultranacionalismus.⁴⁴

Jednotlivých rysů fašistické ideologie nachází Griffin celkem deset:

- hodnoty a pohled na svět, který fašismus ztělesňuje, nejsou vyjádřeny jen v teoretických pracích, proslovech, propagandě a písních, ale v celém sémiotickém jazyce manifestací, symbolů, uniforem: zkrátka v celém politickém stylu.
- Fašismus předvádí utopickou revolucionářskou orientaci, když se pokouší svrhnout existující pořádek, ale přebírá a pokračuje v reakčním a represivním řádu, pokud se dostane k moci, i když se ho někteří idealisté pokoušejí „reformovat“ zmenšováním rozdílu mezi teorií a praxí.
- Utopie, kterou se fašismus snaží implementovat, nebude nikdy realizována v praxi.
- Nehledě na to, jak „propagandistická“ se fašistická myšlenka těm, kdo nesympatizují s jejím světovým názorem, její nejodhodlanější aktivisté a podporovatelé v ní nacházejí příležitost pro idealismus a sebeobětování.
- Navzdory racionalizaci fašistického světového názoru apelováním na historická, kulturní, náboženská a vědecká „fakta“ pramení jeho emoční síla z iracionálního nadšení a odkazů na mytologii.
- Věrnost fašismu může existovat na různých úrovních emocionální intenzity a aktivní podpory a jeho myšlenky se projevují v různé míře propracovanosti a zjednodušení.
- Pravá podpora fašismu pochází v každém jednotlivém případě do značné míry z neuvědoměle volené spřízněnosti s ním založené na materiálních a psychologických zájmech.
- Ačkoliv se fašistické hnutí může jevit jako soudržné ideologické společenství a samo se tak prezentuje, při bližším pohledu jeho podpora pochází z nesčetných osobních motivací pro vstup a charakteristických koncepcí cílů hnutí.

---

⁴³ Griffin, Roger: c. d., s. 12.

⁴⁴ Tamtéž, s. 26.

- Fašistická ideologie a dopad, kterého dosahuje jako základ hnutí, není zjednodušitelný na teorie a politiky jedné ideologie nebo vůdce, na to se chová příliš jako transpersonální historická konstrukce, jejíž úspěch je podmíněn interakcí s jinými strukturami jak ideologickými, tak neideologickými.
- Generický fašismus je definovatelný jako ideální typ ve vztahu k seskupení hodnot a cílů společných všem jeho různým obměnám, jinými slovy k jeho ideologickému jádru.⁴⁵

Podle Griffina není fašismus antimodernistický, nýbrž spíše hledá alternativní modernizaci skrze ideální obraz národa a jeho obrození z dřívější slavné fáze jeho života.⁴⁶

Ačkoliv komunisté o fašismu tvrdí, že je „reakční“, svou snahou o koordinaci veškeré národní energie, tedy i konzervativců a kapitalistů, ve zcela novou společnost se jedná v podstatě o revoluční hnutí.⁴⁷

Rasismus u fašismu není nezbytnou složkou, závisí spíše na tradiční přítomnosti v dané společnosti, kterou pak hnutí může využít.⁴⁸

Fašismus je silně nacionalistický a také je imperialistický ve smyslu snahy o osvobození bývalých nebo „neosvobozených“ území, usiluje o demografický růst a upozadění sféry mezinárodní politiky, nicméně to také není nutnou podmínkou.⁴⁹

I když se zdá, že je fašismus antikonzervativní, antiliberální, antisociální, jeho ultranacionalismus, antiegalitarismus, nepřátelství k mezinárodnímu socialismu a jeho dohoda s tradičními pravicovými nebo konzervativními silami ho řadí mezi pravicové ideologie.⁵⁰

3.3 Robert O. Paxton

Podle Paxtona je každé fašistické hnutí velmi specifické, proto není možné vytvořit něco na způsob „fašistické internacionály“.⁵¹

Nutným předpokladem fašistického hnutí je politika, obracející se k masám. Proto vyhledávají v každé národní kultuře ty prvky, které mohou přispět k *mobilizaci hnutí masové*

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 26-27.

⁴⁶ Tamtéž, s. 47.

⁴⁷ Tamtéž, s. 48.

⁴⁸ Tamtéž, s. 48.

⁴⁹ Tamtéž, s. 48-49.

⁵⁰ Tamtéž, s. 49.

⁵¹ Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. 2007, s. 26.

*obrody, sjednocení a očisty, které jsou zaměřeny proti liberálnímu individualismu a konstitucionalismu a proti levicově koncipovanému třídnímu boji*⁵².

Fašismus se sice tváří jako antimodernizační hnutí a velebil formy historické agrární utopie, ačkoliv pokud se dostal k moci, tlačil na tempo průmyslové výroby. Zde vniká rozpor, zda se opravdu jedná o antimodernistickou reakci či o technicky modernizační diktaturu.⁵³

Základními prvky fašismu, nebo spíše fatické „mobilizační vášně, jsou podle Paxtona:

- *„pocit zdrcující krize, kterou není možno vyřešit tradičními prostředky;*
- *přednost má kolektiv, vůči němuž má člověk povinnosti, které jsou nadřazeny veškerému dalšímu právu, ať již individuálnímu nebo všeobecnému, a dále též podřízenost individua kolektivu;*
- *přesvědčení, že vlastní kolektiv je obětí, tedy pocit, jenž ospravedlňuje jakýkoliv čin v boji s nepřítelem, ať již vnitřním či vnějším, a bez ohledu na zákonnost či morálku;*
- *hrůza z úpadku vlastního kolektivu, jenž může být způsoben leptavým účinkem individualistického liberalismu, třídních konfliktů a vlivem cizáckých živlů;*
- *potřeba pevnější integrace očištěného společenství na základě konsensu, pokud možno, ale v případě nutnosti též cestou výlučného násilí;*
- *potřeba autority uplatňované přirozenými vůdci (vždy muži), jež nachází vyvrcholení v národním vůdci, jenž sám je schopen být ztělesněním kolektivního osudu;*
- *nadřazenost vůdcovských instinktů nad abstraktním a všestranným rozumem;*
- *krása násilí a působivost vůle, jsou-li využívány ve jméno prospěchu kolektivu;*
- *právo vyvoleného lidu ovládat jiné populace bez omezení ze strany jakéhokoliv lidského či božího zákona, právo, které je ustanoveno jedině na základě zdatnosti kolektivu v darwinovském zápase*⁵⁴.

Paxton srovnává fašismus s autoritářskými režimy a hlavní rozdíl nachází v prvku mobilizace. Zatímco autoritářské režimy udržují společnost spíše demobilizovanou a pasivní, fašisté ji chtějí mít angažovanou a plnou nadšení. Autoritáři se také na rozdíl od fašistů

---

⁵² Tamtéž, s. 49.

⁵³ Tamtéž, s. 17.

⁵⁴ Tamtéž, s. 50-51.

zdráhají zasahovat do ekonomiky, což naopak fašistické režimy ochotně dělají. Také se raději drží statu quo, zatímco fašisté se snaží společnost přebudovat.⁵⁵

Podle Paxtona lze tedy ve zkratce fašismus definovat jako „*způsob politického jednání vyznačujícího se obsesivními představami o rozkladu společenství, o národním potupení, o tom, že národ se stal obětí, a kompenzačními kultury sjednocení, síly a ryzosti, v nichž masová politická strana složená z militantních nacionalistů nepřiliš spokojeně, ovšem výkonně spolupracující s tradičními elitami, opouští demokratické svobody a za pomoci spásného násilí a bez jakýchkoliv etických nebo zákonných omezení usiluje o vnitřní očistu a vnější expanzi*“⁵⁶.

3.4 F. L. Carsten

Carsten shledává u fašistických hnutí mnoho společných rysů, tvrdí, že jich bylo dokonce tolik, že si od sebe navzájem něco vypůjčovaly. Byla silně nacionalistická, násilně antikomunistická a antimarxistická, nenáviděla liberalismus, demokracii a politické strany, které chtěla odstranit a nahradit novými autoritářskými a korporátními státy s jedinou stranou, která by zcela ovládla stát a veškeré jeho instituce. Ideálem fašistických hnutí byla jednota strany a státu.⁵⁷

Část ideologie vycházela z mýtu o dávné slavné minulosti, převážně z dob velké teritoriální expanze, často promítané do symboliky hnutí. Nad tím stojí vůdce, je na úrovni svatých, jako bohem vyvolený, neomylný, nekritizovatelný a obdařený nadlidskými schopnostmi. Nedílnou součástí fašistické ideologie byl i kult násilí a „akce“.⁵⁸

Co se týče sociálního rozvrstvení příslušníků nebo sympatizantů hnutí, fašisté apelovali na všechny sociální vrstvy, vyloučení byli pouze ti, kdo byli obětí nenávisti a útoků, např. „šmelináři“, „parazité“, „finanční zločinci“, „vládnoucí kliky“, „chamtiví kapitalisté“, „reakční majitelé půdy“. Na druhou stranu některé sociální skupiny byly s fašismem spjaty více, např. nižší střední třída, drobní řemeslníci, nezávislí drobní obchodníci, drobní zemědělci, nižší státní úředníci, „bílé límečky“. Další skupinou byli mladí lidé, hlavně na univerzitách a přicházející hlavně ze střední nebo nižší střední třídy, otrávení současnou společností a nadšeni hnutím, slibujícím radikální změnu. Hlavní příčinou příklonu mladých

---

⁵⁵ Tamtéž, s. 248.

⁵⁶ Tamtéž, s. 250.

⁵⁷ Carsten, F. L.: *The Rise of Fascism*. 1967, s. 230-231.

⁵⁸ Tamtéž, s. 231-232.

k fašistickému hnutí byly slabé, zkorumpované a neschopné vlády spíše než pocit ekonomického ohrožení.⁵⁹

Fašistickým hnutím šlo o zásadní změnu politické struktury, chtěli odstranit parlamentní vlády a demokracie a nahradit vládnoucí skupiny novou elitou.⁶⁰

Fašismus byl produktem hluboké sociální a ekonomické krize a celkové krize evropské společnosti.⁶¹

3.5 Definice fašismu

Z předchozího výkladu se nyní pokusíme shrnout hlavní rysy fašistických hnutí, které budeme v dalším průběhu práce srovnávat s projevy agrární strany a analyzovat, zda je možné u ní pozorovat fašizující tendence.

Možná nejcharakterističtějším rysem fašistických hnutí je nacionalismus. Často bývá spojen se socialismem (často jen teoreticky, nikoliv v praxi), aby bylo hnutí přitažlivé i pro dělnické vrstvy a mohlo tak konkurovat socialismu. Fašistická hnutí často vytvářejí koncept mýtu o národní výjimečnosti, případně nadřazenosti nad jinými národy, vycházející z dřívějšího „slavného“ období národního života. Účelem tohoto mýtu je možnost apelovat na celý národ bez dalších rozdílů (např. třídních). Fašismus je kolektivistická ideologie a právě nacionalismus mu pomáhá definovat kolektiv – národ. Díky jasné definici kolektivu je pak možné snadno ukázat na někoho, kdo do kolektivu nepatří a ideálně jsou na něj svedeny všechny negativní děje ve společnosti (např. národnostní menšiny, židé, socialisté a velkopodnikatelé za jejich nacionální vlačnost).

Ač je svým spojením s konzervativními kruhy často označován jako kontrarevoluční a konzervativní hnutí, svou snahou o kompletní předělání společnosti, nahrazení starých státních a společenských struktur (a budování paralelních stranických struktur, které státní často vyzívaly) a často i snahou o vytvoření „nového člověka“ se jedná o revoluční hnutí. Zároveň se snaží tvářit se jako deideologizované hnutí a konkurenční ideologie (konzervativní, liberální, socialistické a další) označuje za škodlivé a jasně se vůči nim vymezuje.

---

⁵⁹ Tamtéž, s. 232-234.

⁶⁰ Tamtéž, s. 236.

⁶¹ Tamtéž, s. 236.

Dalším důležitým rysem, který má ale fašismus společný se všemi totalitními ideologiemi, je důraz na permanentní mobilizaci mas. O'Sullivan to označuje „permanentní revolucí“. Fašistická hnutí vyžadují neustálou mobilizaci mas a vyjadřování podpory hnutí (např. demonstracemi, pochody, účastí na specifických rituálech apod.). Častým mobilizačním prvkem je teorie o spiknutí, jehož je národ obětí a kterého se účastní skupiny, z národa vyloučené či příslušníci národa, označení za „zrádce“. Mobilizace a nadšení mas může dosahovat takových rozměrů (a pro fašistická hnutí je to žádoucí), že co nejvíce podporovatelů a aktivistů ve fašismu začne vidět smysl a naplnění svého života. Ideálním stavem mobilizace je potření rozdílu mezi soukromým a veřejným prostorem – i soukromí se stává součástí politiky a přestává tím být soukromím.

Naprosto zásadním a nedílným prvkem fašistických hnutí je vůdcovský princip. Vůdce je nadán jakýmsi „božským vnuknutím“, má téměř až nadpřirozené schopnosti, je nadán neomylností a o jeho rozhodnutích nelze pochybovat. Vůdce je ztělesněním hnutí, celého národa a je jediným vykladačem „víry“ a národního mýtu.

V hospodářství často fašistické režimy hlásají nový způsob hospodářství, založený na národní jednotě, což však může být následně vykládáno téměř jakkoliv. Fašistická hnutí tvrdí, že se snaží nalézt třetí cestu mezi kapitalismem a socialismem za pomoci sjednocení zaměstnavatelů a dělníků. V praxi to pak spíše znamená zrušení nezávislých odborů a podřízení celého hospodářství fašistickému hnutí a vůdci. Velmi často se také fašistické hnutí snaží o ekonomickou soběstačnost, čímž ovšem není míněno omezení vlastní výroby a odstřižení se od světového obchodu, nýbrž se touto soběstačností ospravedlňuje teritoriální expanze. Ačkoliv se svými odkazy na slavnou minulost většinou agrárního charakteru snaží tvářit jako antimodernizační hnutí (např. velebením rolníků za zachování ryzího národního charakteru a „čistoty krve“ oproti zkaženému a dekadentnímu městskému obyvatelstvu), po svém nástupu k moci prosazovali, vzhledem ke svým válečným záměrům, modernizační politiku.

4 Rysy fašismu u agrární strany

Poté, co jsme si stanovili základní rysy, na kterých lze rozpoznat fašistická hnutí, se v následující kapitole budeme věnovat projevům agrární strany a snažit se posoudit, do jaké míry byly fašizující, autoritářské či se k fašistickým nebo obecně nedemokratickým tendencím stavěla republikánská strana negativně.

4.1 Agrární strana a nacionalismus

Agrární strana se profilovala jako strana českých, později československých zemědělců. Jednalo se o typicky zájmovou stranu, která se ale profilovala i nacionálně. Z fašistického hlediska se ale dle mého názoru nejednalo o stranu, hlásající militantní nacionalismus a nějakou formu nadřazenosti svého národa, jak si ukážeme v následující kapitole.

Nacionalismus v podání agrární strany nikdy nebyl příliš radikální a měl spíše charakter hrdosti na národní minulost a nabádání k budování československého státu. K menšinám vyjadřovala strana pozitivní přístup v případě, že se smíří s existencí Československa, ztotožní se s ním jako svým novým domovem a nebudou usilovat o jeho rozbití nebo úpravy hranic.

V agrárnické rétorice je nacionalismus spojován s venkovským lidem a zároveň s demokracií – „Agrární dorost vyšel ve své ideologii z velké a nezměnitelné pravdy, z pravdy, že historie selského lidu je historií nacionalismu a demokracie. Nacionalismus a demokracie jsou záchrannou silou a svobody národa.“⁶² Na stranickém sjezdu v roce 1936 se Josef Černý snažil zachytit postatu nacionalismu: „Jest to láska k národu, láska k jeho kultuře, k jeho životu a historii. Nikdy nezapomeneme, že díky nacionalismu jsme se zrodili jako samostatný národ, že jsme vytvořili svůj samostatný stát. Z této premisy budeme vždy vycházeti, ale budeme se varovati chyb, které byly páčány na našem těle.“⁶³ Rudolf Beran vidí podstatu nacionalismu v práci pro národ, prostou zbytečných řečí a šovinismu. Nacionalismus musí být založen na obětavé a svědomité práci pro národ. Dodává: „Kdo chce správně chápati myšlenku nacionalismu, musí si býti vědom, že jest jeho příkazem smiřovati rozvaděné bratry a potlačovati vášně.“⁶⁴

---

⁶² Černý, Josef. *Nacionalismus, demokracie a práce*. Venkov, 23.5.1937, roč. XXXII., č. 120, s. 1.

⁶³ Tamtéž, s. 56.

⁶⁴ *Protokol o řádném říšském Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu konaném ve dnech 30. a 31. ledna 1936v Praze*. 1936, s. 23.

O budování nějakého silného a zásadního národního mýtu, vysvětlujícího smysl národní existence a případně vykreslujícího národní budoucnost v případě agrární strany nemůže být řeč. Odkazy na národní minulost mají dle mého názoru spíše pozvednout národní sebevědomí a prohlubovat vztah k nově nabytému státu. Hodně je v tomto případě využívána svatováclavská tradice. Hlavním účelem je hledání vlastních politických řešení a varování před přebíráním cizích politických názorů a ideologií, ať už pravicových nebo levicových. Rudolf Halík v roce 1932 píše: „*Dnes žijeme ve svém státě. Nesrazí nás ti mimo nás, zvenčí, ale pozor dejme, abychom neoslabili a nesrazili sami sebe. Cizí myšlenky, cizí směry snaží se působiti na českou duši. Plivalo se na ideu nacionální. Infikuje se čl. duše všelékem kosmopolitismu, vštěpuje se víra v zázrak internacionalismu. [...] Módní pokrok staví nad tradici dějin.*“⁶⁵ Staví se také proti národnímu štěpení, jako lék vidí národní ideu, ale oproštěnou od šovinismu. Stejně se vyjadřuje i Rudolf Beran na sjezdu strany v říjnu 1932, staví se kladně k nacionalismu a národní samostatnosti, odmítá kosmopolitismus a „*víru v zázrak internacionalismu*“⁶⁶, ale zároveň tvrdí, že „*Naše politika bude vždy prosta šovinismu, národnostní nevraživosti a msty.*“⁶⁷

Hlavním terčem českého nacionalismu byla německá menšina, vůči které se čeští nacionalisté vymezovali asi nejvíce. Často je v agrárním tisku kritizován mírný postup proti bouřím německého obyvatelstva v pohraničí a tolerance k chování Němců, údajně zaviněné mírným postupem po převratu (míněno vyhlášení samostatného Československa): „*Nedovedli jsme v národnostně smíšeném pozněmčelém území naší republiky ihned po převratu vynutit si s největší přísností respekt vůči státnímu národu, jazyku a státní vlajce, výsledkem toho bylo, že drzá vyzývavost hakenkrajclerů a německých nacionalů a stejně nacionálně výbojných soc. demokratů jen vzrostla!*“⁶⁸ Důležitý je podle tisku tvrdý postoj vůči německým radikálům a z nastalé situace jsou obviňováni socialisté, pro jejich laxní přístup v národních záležitostech. Zároveň však články nejsou radikální vůči německému obyvatelstvu jako celku, ale jen vůči německým nacionalistům a „hakenkrajclerům“.

Některé články také poukazují na problém zaměstnanosti v pohraničí a neutěšenou situaci tamních Čechů, kteří např. v zaměstnání jsou upozadováni za Němci a upozorňují na někde až masivní vystěhovalectví Čechů z pohraničí. Jako řešení je navrhována např. stavba

---

⁶⁵ Halík, Rudolf: *Nedej zahynouti!* Venkov, 25.9.1932, roč. XXVII., č. 230, s. 3.

⁶⁶ *Protokol o řádném říšském sjezdu republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu ve dnech 29. – 30. října 1932.* 1933, s. 18.

⁶⁷ Tamtéž, s. 18.

⁶⁸ *Následky „švejcárování“.* *Výbojnost německých štváců v naší republice důsledkem naší shovívavosti a nerozhodnosti.* Lidový deník, 28.6.1932, roč. XIX., č. 151, s. 1.

vojenských pevností k obraně republiky po vzoru Francie (také z důvodu velké nezaměstnanosti v pohraničních oblastech) a také posilování českého živlu v těchto oblastech i např. výstavbou českých škol i pro malé počty českých dětí. Josef Vraný také volá po tvrdém postupu proti zaměstnávání cizinců na úkor Čechů a dokonce i k postátnění dolů, protože dle jeho názoru je „*Od Chebu až k Podmoklí řetěz uhelných dolů v ruku nepřátel!*“⁶⁹. I když Vraný nepřátele konkrétně nejmenuje, lze si snadno domyslet, že mluví o Němcích. Dalším z požadovaných protiněmeckých opatření bylo ve Venkovu prezentované zrušení německé techniky v Brně s odůvodněním, že je nedostatek českých vysokých škol a nedostatek financí pro ně a není důvod, aby německá menšina měla dvě technické univerzity.⁷⁰

Antisemitismus byl v agrárním tisku naprosto marginálním tématem. Židovskou problematiku řešilo jen minimum článků a jako větší problém bylo u židů vnímáno jejich hlášení se k německé, případně maďarské menšině. Z tohoto důvodu několik článků označovalo židy za nespolehlivý živel: „*Naše listy od převratu ukazovaly nejvíce z českého tisku na nemožný postup židovstva v naší republice, jež je zřejmě vůči židům spravedlivou, v tom, že ve velké své části se hlásí k Maďarům a Němcům, ba tisíce židů, ač žijí z českého a slovenského lidu, (dokonce i v Praze) vyšlo i nepřátelsky proti našemu národu a podporuje německé a maďarské výbojné nacionální zájmy a plány! Vypadá to tak, jako by židé tito, nevěrní naší republice, čekali také u nás takový bič hakenkrajclerský, aby se vzpamatovali ze své nevděčnosti a neloajality vůči našemu národu a státu!*“⁷¹ Německé protižidovské kampani není přikládán velký význam a je považována jen za divadlo, jehož účelem není změna stávajícího systému, ale pouze personální výměna na klíčových pozicích např. ve státní správě a bankách. Kritizována je nicméně sanace bank (hlavně židovsko-německých), zatímco údajně pro české národní ústavy není dostatek peněz.⁷²

Vztah k menšinám nicméně není obecně negativní, naopak, ale právě pozitivní vztah je vázaný na loajalitu k československému státu, ke kterému by se menšiny měly aktivně hlásit a dodržovat jeho zákony.

Po volbách 1935 jsou agráři zděšeni jejich výsledkem a snaží se apelovat na národní jednotu proti nevyzpytatelné SdP. Hlavní problém vidí v přílišné rozdrobenosti

⁶⁹ Vraný, Josef: *Opevněme hranice*. Venkov, 18.4.1935, roč. XXX., č. 925, s. 5.

⁷⁰ *Zrušte v zájmu státní pokladny německou techniku v Brně!* Venkov, 3.8.1935, roč. XXX., č. 179.

⁷¹ *Úžasná nenávisť příštích pánů Německa vůči židům*. Lidový deník 5.2.1932, roč. XIX., č. 30, s. 1.

⁷² *Protokol o řádném říšském sjezdu republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu ve dnech 29. – 30. října 1932. c.d., s. 83.*

československých stran, zatímco německá menšina volila jednotně SdP, „*Henlein jenom soustředil všechny Němce pod stejný prapor. Na československé straně se naproti tomu útočilo, rozbíjelo to, co bylo silné, mohutné, pevné.*“⁷³ Řešením je podle autora článku (opět nepodepsaný) slučování do velkých silných stran. Republikánská strany by měla vést politiku národní jednoty, protože jsou nejsilnější československou stranou.

S dobou přibývá projevů, volajících po jednotě národa a obraně proti nepřátelům. I když nejsou tyto projevy přímo adresovány, je zřejmé, že se jedná o obavy z expanze Německa a z německé menšiny u nás. Zvláště vyhrcoené jsou projevy na různých manifestacích, hlavně v pohraničních oblastech. Rudolf Beran na manifestaci k výročí úmrtí Jana Sladkého Koziny říká: „*I když se v současné době dělíme na různé strany a stavy, přece jen všichni odpůrci naší republiky si vždycky musejí uvědomit, že v okamžiku, kdy jde o zájmy národa a státu, nebudeme znát žádných stran a stavů a budeme v jednom šiku všichni Čechoslováci hájiti nedotknutelnost republiky až do poslední kapky krve. Bezpečnost naše závisí především na nás samých a na tom, jak si upravíme vnitřní poměry státu a jak budeme připraveni a pohotovi.*“⁷⁴

Na stranickém sjezdu v roce 1936 se Rudolf Beran snaží navodit pocit národní sounáležitosti a potlačení stranické identity (i té vlastní): „*Byli jsme a zůstáváme si vědomi, že jsme napřed občany státu, členy národa a pak teprve příslušníky stavu a strany. Nemůže a nesmí být jinak.*“⁷⁵. Toto navíc považuje za charakteristický rys celého agrárního hnutí.

Za další národní problém je považován velký počet politických stran. Několikrát se k tomuto problému vyjádřil Rudolf Beran. Podle něj není problémem velký počet stran, ale je nutné, aby tyto měly na paměti, že by měly jednat ve prospěch národa a dbát o demokracii. „*Mějme třeba deset politických stran, ale buďme si vědomi, že všechny patří k jedné národní rodině. Nemluvme o politických nepřátelích, jde-li jen o odpůrce. Snášlivost je znakem kulturního člověka. Zášť a zloba a msta v politice buďtež všemi námi společně potírány. Nikoliv slovy, ale skutky usilujeme hledat a najít styčné body našeho snažení. Otevřenost a poctivost ve stycích politických stran, bez justament, truců a štrychařek, musí nás sbližovat. Jen ze společné práce a vzájemné důvěry vyroste blaho lidu, bezpečnost naší svobody a silný*

---

⁷³ *Národ musí nad strany.* Lidový deník, 22.5.1935, roč. XXII., č. 119, s. 1.

⁷⁴ *Na stálou stráž proti všem nepřátelům státu!* Venkov, 10.9.1935, roč. XXX., č. 211, s. 2.

⁷⁵ *Protokol o řádném říšském Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu konaném ve dnech 30. a 31. ledna 1936v Praze.* c.d., s. 16.

československý stát.⁷⁶ I ve svých dalších projevech se v postatě staví stejně, politické strany musí pracovat pro blaho národa a nevidí jinou alternativu než demokracii založenou na politických stranách („*Dosud není nic lepšího, co by je nahradilo.*“⁷⁷).

S přibližujícím se koncem první republiky se v projevech nacionalismus objevuje více, i když spíše formou nabádání k národnímu optimismu a víry v československý stát (evidentně sílí obavy z nacistického Německa a Němců v československém pohraničí). Nejvíce je to patrné na projevech na různých slavnostech a shromážděních. („*V síle národního přesvědčení, v lásce k vlasti a k národu musíme všichni viděti pevnou, nikdy neselhávající základnu svobodného samostatného státu.*“⁷⁸

V roce 1938 už je patrný přechod do defenzivy a výpady proti německé menšině už jsou méně časté, spíše se vede apel na stejnou národní jednotu u československého národa, jako je vidět u Němců. Převažuje již snaha se s německou menšinou dohodnout a přesvědčit ji o loajalitě k Československu, o což již tou dobou neměla zájem. Apeluje se hlavně na národní jednotu v době rostoucího nebezpečí hlavně ze strany Německa. Co se týče politických stran, přetrvává a posiluje se apel na spolupráci v rámci společného cíle – „*obhájit a zabezpečit svobodu národa a celistvosti a suverenity svého státu*“⁷⁹

V době mnichovské konference se pak do popředí dostávají hlavně hlasy, volající po míru mezi stranami a jednotou národa proti nebezpečí a následně nové práci v okleštěné republice. Projevy republikánských představitelů a články v periodikách se soustřeďují hlavně na soudržnost národa v těžké situaci.

Nacionalismus lze u agrární strany jednoznačně pozorovat. Nicméně dle mého názoru se nejedná o militantní fašistický nacionalismus, nadřazující vlastní národ nad jiné národy, ale spíše o nacionalismus emancipačního charakteru, mající upevnit postavení československého národa mezi ostatními národy. Koncept národního mýtu, konstruovaného za účelem výkladu národního poslání či nadřazenosti, zde dle mého názoru i přes značné odkazy ke slavnějším obdobím v historii pozorovat nelze. Postoj k menšinám je také jiný, než by se dalo u fašistů očekávat. Nejsou obviňovány z národních problémů, a pokud je o nich psáno negativně, je to především z důvodů jejich negativnímu vztahu k Československu a snahám o jeho rozbití

⁷⁶ Beran, Rudolf: *Co nás spojuje*. Venkov, 14.3.1936, roč. XXXI., č. 63, s. 2.

⁷⁷ *Musíme všichni dohromady*. Lidový deník, 14.3.1936, roč. XXII., č. 63, s. 1.

⁷⁸ *Síla národního přesvědčení – nejlepší základnou státu*. Lidový deník, 16.6.1936, roč. XXII., č. 140, s. 1.

⁷⁹ *Osud náš je v našich rukou*. Venkov, 19.5.1938, roč. XXXIII., č. 117, s. 1.

nebo změnu jeho hranic. Jakékoliv nacionalistické projevy zvláště z druhé poloviny třicátých let pak dle mého názoru volají po národní jednotě spíše z důvodů vnějšího nebezpečí a obav o stát než ze snah o mobilizaci mas za účelem uchopení moci a nastolení vlády fašistického hnutí.

4.2 Agrární strana jako revoluční hnutí?

Revolučnost fašismu spočívá v jeho snaze zničit staré pořádky a vybudovat zcela novou společnost, v ideálním případě spolu s tím vytvořit nebo (pokud již existuje) vytvořit prostor pro uplatnění nového člověka. Zároveň se vymezuje vůči všem ostatním ideologiím a snaží se tvářit deideologizovaně – nehlasá totiž ideologii, ale „životní pravdu“.

Ačkoliv v agrární straně zaznívala kritika podoby československé demokracie a hovořilo se o krizi parlamentarismu (nikoliv však o krizi demokracie), demokratické uspořádání jako takové zpochybňováno nebylo, pouze jeho tehdejší podoba.

Rudolf Halík se jednoznačně přiklání k demokracii politických stran a varuje před jakýmkoliv snahami o diktaturu. Strany by se ale dle jeho názoru měly zbavit malicherných sporů a spolupracovat. V politických stranách vidí základ a záruku demokracie a v parlamentní demokracii vidí řešení hospodářské krize: „[...]bez politických stran, bez parlamentu a vlády se zoufalá situace zemědělského lidu nezlepší.“⁸⁰

Stejně, jako se republikánská strana hlásí k demokracii politických stran, se hlásí ke koaliční politice a rozhodně odmítá diktaturu jedné (i republikánské strany): „Výkonný výbor jest si vědom nezbytnosti koaliční politiky ve státě. Nemůže jinak, než vysloviti se pro další poctivou koaliční spolupráci. Bude si vědom, e koaliční politika znamená kompromisy, loyální dohodování, nikoliv diktát: ani náš, ale ani druhých.“⁸¹

Ideologickou záštitou republikánské strany je idea „agrární demokracie“, postavená na celonárodní spolupráci: „Naše agrární hnutí opravilo ze zásady učení: Vláda dělníků a sedláků. Ti, kdož první toto heslo vyřkli, měli na mysli diktaturu. Agrární demokracie ji popírá a učí povinnosti, aby se tyto skupiny dohodly o demokratické spolupráci, aniž by z ní vylučovaly skupiny a stavy jiné. Náš světový názor jest jasný a pevný: Kdo se nechce přeformovati k nové, praktické a životné demokracii, pracuje pro absolutismus, pro diktaturu

---

⁸⁰ Halík, Rudolf: *Uchovati to jediné, co ještě máme...* 1931, s. 26.

⁸¹ Halík, Rudolf: *Práce pro republiku a její lid*. Venkov, 14.12.1937, roč. XXXII., č. 293, s. 1.

a těmto směrům nedá nikdy náš sedlák nastoupiti v našem státě.“⁸² Snaží se vymezovat vůči fašismu a komunismu: „*Fašismus i komunismus, od nichž se dnes očekává leckde spása, znamená ubíjení individuality, která však v dějinách byla vždy nositelkou pokroku, blahobytu a kultury. Agrární demokracie snaží se uplatnit individualitu k prospěchu celku.*“⁸³ Demokratičnost agrárního hnutí vychází podle republikánské strany přímo z podstaty zemědělského obyvatelstva: „*Sedláci nemilují mnoho velkých slov. Tak jako jsou zvyklí střídme žít, tak jsou také zvyklí střizlivě myslet. Vlast nosí v srdci, nikoliv v ústech. Dovedli být hrázi proti vlně bolševismu, dovedou být štítem proti příboji fašismu a zastaví rozkladné síly, ať se derou odkudkoliv. Zemědělský lid je nejbezpečnější ochranou demokracie, protože potřeba svobody jedincovy jest dána duchem jeho práce.*“⁸⁴

Agrární demokracie je vlastně spojením nacionalismu, demokracie a důrazu na péči o venkov a zemědělství, coby základní kámen národního hospodářství a nositele národní identity. „*Nás, agrární demokracii, vede idea Švehlova, jež v agrarismu na první místo staví starost o republiku a národ a potom starost o půdu národa a zájmy zemědělství a jeho lidu. Toť nezměnitelný odkaz, který zavazuje nás i příští generace.*“⁸⁵

V rétorice agrární strany je stále přítomna věrnost demokracii, kterou vidí jako národní vlastnost. „*Vítězství demokracie národa, demokracie, které zůstal národ věrným v dobách slavných i v dobách svého pokoření. Demokracie vyvádí národ z područí a dobývá mu svobody a samostatnosti.*“⁸⁶ K ochraně demokracie má dle rezoluce politické komise stranického sjezdu sloužit koalice státotvorných stran. Projev Rudolfa Berana na tomto sjezdu vyznívá zcela jasně: „*Byli jsme a zůstaneme strážci demokracie. Uchýliti se od demokracie znamenalo by nebezpečí pro stát. – O poctivosti našeho jednání v demokracii jsme podali důkazy, jakých nepodal v tomto státě dosud nikdo druhý.*“⁸⁷ Beran upozorňuje hlavně na stabilitu venkova během popřevratových pokusů o socialistickou revoluci. Také zdůrazňuje věrnost agrární strany demokracii v době, kdy v okolních státech nastupují diktatury. „*Věříme jen v demokratickou formu našeho státu. Ať kolem nás padají demokracie, ať se zpívají hymny diktátu, zůstaneme věrni demokracii.*“⁸⁸

---

⁸² Halík, Rudolf: *Základna příští práce*. Venkov, 2.9.1930, roč. XXV., č. 206, s. 1.

⁸³ *Úkol agrární demokracie*. Venkov, 4.10.1932, roč. XXVII., č. 237, s. 2.

⁸⁴ Beran, Rudolf: *Jednotou k úspěchu*. Brázda, roč. XVI. (1935), č. 8, s. 113.

⁸⁵ Halík, Rudolf: *Náš sjezd povede Švehlova idea*. Venkov, 29.1.1936, roč. XXXI., č. 24, s. 1.

⁸⁶ *Protokol o řádném říšském Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu konaném ve dnech 30. a 31. ledna 1936v Praze*. c.d., s. 70.

⁸⁷ Tamtéž, s. 22-23.

⁸⁸ Tamtéž, s. 22-23.

Ke zmocňovacím zákonům se agrární strana nestaví jako k omezení demokracie, ale jako k nástroji na její ochranu, navíc dle jejího názoru existují dostatečné záruky, že ho nebude zneužito: „*Zákon jest omezen obsahově i časově, což jest dostatečná záruka, že ho nebude zneužito. Zmocňovací zákon jest otevřeným přiznáním k odpovědnosti. Demokracie není opuštěna. Demokracii zůstáváme nadále věrni. Musíme ji však dáti všechny prostředky k vyřešení nejdůležitějších problémů v dobách tak mimořádných. Stojíme na zásadě naprosté demokracie, jsouce si vědomi jejího významu pro stát.*“⁸⁹

Během třicátých let se začínají objevovat snahy o větší „akceschopnost demokracie“. Tato demokracie se měla svojí akceschopností poučit od nedemokratických režimů, aby jim mohla konkurovat. Tento typ demokracie byl později označován jako „autoritativní demokracie“ a její vzývání se stalo mantrou i striktně demokratických politiků, např. i Milana Hodži: „*Demokracie však předpokládá autoritu. Autoritativní agrární demokracie, to je Hodžovo heslo. Autorita především mravní, intelektuální, zákonná. Na vyřešení problému autority závisí osud a budoucnost demokracie.*“⁹⁰ Nutnost rychlého postupu je častým argumentem: „*Naše demokracie musí být autoritativní, disciplinovaná a v zájmu zdravého života státního musí stejně rychle a stejně rozhodně řídit a chránit zájmy státu, aby ve všech směrech, kde toho zájem státu žádá, vyrovnala se našim odpůrcům. Demokracie musí pro nás znamenat pořádek, uznávání a respektování autority. Autorita v demokracii, jak učil nás Antonín Švehla, nevyrůstá z diktátů, ani z rodové příslušnosti, ale jedině z práce a důvěry širokých vrstev lidu.*“⁹¹ Důsledky vzývání autoritativní demokracie jsme následně mohli vidět během období Druhé republiky, kterým se však v této práci nebudeme zabývat. Lze ovšem říci, že autoritativní demokracie v praxi je pouze demokracií dle svého názvu, nikoliv dle svého obsahu. Už se nejedná ani o omezenou demokracii, nýbrž o autoritářský systém s jednou vládnoucí stranou, tolerovanou opozicí (ovšem bez možnosti reálně zasahovat do politického dění) a absencí parlamentu.

Z výše uvedených poznatků nelze dle mého názoru agrární stranu považovat za hnutí, usilující o zásadní společenskou změnu a zavedení nových institucí. Podpora jakýchkoliv forem nedemokratických uspořádání není ve veřejných projevech republikánské strany pozorovatelná a jakékoliv pokusy o budování paralelních struktur, které by měly nahradit „nefungující“ struktury demokratického státu, zde také chybí. Problém dokonce dle agrárního

---

⁸⁹ *Plnou věrnost demokracii*. Lidový deník 17.5.1934, roč. XXI., č. 114, s. 1.

⁹⁰ Jílek, V.: *Myšlenková aktivita agrární inteligence*. Brázda, roč. XV. (1934), č. 17, s. 250.

⁹¹ *Demokracie znamená pořádek a uznání autority*. Venkov, 21.12.1934, roč. XXIX., č. 298, s. 1.

tisku nespočívá ve velkém počtu stran za předpokladu, že se tyto strany budou chovat uvědoměle, státotvorně a budou spolupracovat. Politické strany jsou stále nahlíženy jako základ a záruka demokracie. Ideologicky se republikánská strana zaštiťuje myšlenkami agrarismu a agrární demokracie, tedy myšlenkového konstrukt, založeného na kombinaci nacionalismu, demokracie a důrazu na venkov coby základ společnosti a národa. Později se začínají objevovat náznaky po úpravě demokracie, aby byla stejně akceschopná jako okolní nedemokratické režimy, tzv. autoritativní demokracie se pak stala hlavní politickou myšlenkou Druhé republiky.

Revoluční rys u agrární strany tedy dle mého názoru pozorovat nelze a z tohoto hlediska se u ní rozhodně o fašizující tendence nejedná. Ačkoliv snahy o „autoritativní demokracii“, které se po okleštění Československa staly skutečností, signalizují přítomnost nedemokratických tendencí, za fašistické je však dle mého názoru označit nelze.

4.3 Permanentní mobilizace

Další nezbytnou součástí fašismu, ovšem ne pouze jeho, ale i jiných totalitních ideologií, je permanentní mobilizace. Masy (v případě fašismu národ) musejí být neustále mobilizovány a nadšeny pro společný cíl hnutí, ať už je jakýkoliv.

Republikánská strana se zaměřovala na mobilizaci převážně pouze svých voličů a většinou pouze v důležitých momentech, především před volbami. Své příznivce se nicméně snažila přesvědčit, že organizace ve straně je nesmírně důležitá jak pro ně samotné, tak pro blaho národa jako takového, protože, dle hlavní myšlenky agrárních hnutí, byl dobře organizovaný a prosperující venkov základem dobře fungujícího státu a demokracie.

Někde je mobilizační apel velmi silný a vzhledem k jeho apelu na potlačení individuality ve prospěch kolektivu je dle mého názoru možné v něm vidět přesně fašistický typ mobilizace: *„Organisace však znamená podřizovati vlastní vůli vedení celku, organisace znamená věřiti v její nutnost a zdar, znamená kázeň přinášení obětí. Až budeme organisačně tam, kde býti máme, nebudeme mysliti jen na sebe, poslouchati jen svého rozumu, nebudeme viděti v organizačních příkazech omezování vlastní svobody, pochopíme, že jedinec jest tu proto, aby silou a zákonem sdružení, silou mass dobýval toho, čeho slabá jednotka nemůže docíliti.“*⁹² Dokonce jde tak daleko, že po dosažení vysokého počtu členů *„budeme blízko cíle, až tyto organisované statisíce budou ze žuly, až jejich pochopení významu bude pevnější*

---

⁹² Halík, Rudolf: *Bez organisace nic nejsme!* Lidový deník, 10.1.1930, roč. XVII., č. 8, s. 4

křemene, až jejich pochopení významu sdružení a politické strany bude jejich náboženstvím! To není fanatismus, to nejsou jen fráze, to je holá skutečnost.“⁹³. Ve straně navíc Halík vidí naplnění existence celého zemědělského stavu: „*Jsem ve straně proto, že nikam jinam nepatřím, že nikde jinde není oné živelní, strhující idey, jako u mé strany, že osudová povinnost stavu nutí mne jíti se svými, že vědomí jedné krve, jedné práce, jedněch starostí, jedněch požadavků, jednoho programu vsadilo mne ke svým, abych spolu s nimi šel za vítězstvím vůdčí myšlenky stavu a státu. [...] Jsem ve straně, protože je to mou stavovskou a občanskou povinností.*“⁹⁴. Halíkův mobilizační apel lze tedy dle mého názoru za fašistický označit, vzhledem k jeho rétorice o naplnění existence stavu, potlačení individua a „osudovosti“ hnutí.

Další projevy ve stranickém tisku nejsou tak radikální a mobilizují více pro národ, stát a demokracii, než stranu a hnutí. Otázkou zůstává, jakou formu demokracie mají autoři na mysli, neboť se zdá, že stávající podoba demokracie se jim nezdá vyhovující (objevují se zmínky o „silné“ demokracii). Zároveň se také staví za jednotu státu a snahy o autonomii částí republiky jsou jasně odmítány. V manifestu ze sjezdu mládežnické organizace republikánské strany se zaznívá: „*Odmítáme důrazně snahy autonomistické a svými statky i krví budeme brániti celistvost státu a nynější hranice, zaručené mírovými smlouvami. Československý stát je pro nás otázkou našeho života a kulturního rozvoje. Vyslovujeme srdečné sympatie československé branné moci, kterou chceme míti silnou, zdravou, národní a pohotovou. Budeme vychovávatí své členy k hrdé službě v řadách národní obrany. Vyslovujeme se pro brannou přípravu mládeže a litujeme, že její organizace byla až dosud tolik zanedbávána. Stojíme neochvějně na půdě demokracie! Demokraticko-republikánskou formu našeho státu považujeme za nezměnitelnou a nejlépe odpovídající kulturní úrovni národa. Zamítáme každou snahu po diktatuře, ať již fašistické, nebo socialisticko-bolševické. Chceme však demokracii silnou nejen počtem, ale také vnitřní hodnotou a schopnou pohotově a uspokojivě řešiti denní potřeby občanstva, národa a státu*“.⁹⁵ Podobně se k národní mobilizaci a autonomistickým snahám staví i dr. Černý: „*Jednota znamená sílu československého národa; není možný oddělený život Slováků od Čechů tak jako není možný oddělený život Čechů a Slováků. Jen jednotný národ československý, [...] udrží svoji svobodu, pochopí význam své samostatnosti [...]. Dát do služeb národa státu všechny své charakterové přednosti, uznati zájem státu vždy a za všech okolností, bezvýhradně podříditi zájmy své zájmům celku, dáti*

---

⁹³ Tamtéž, s. 4.

⁹⁴ Tamtéž, s. 4.

⁹⁵ *Pro republiku, demokracii a vítězství agrarismu*. Venkov, 26.5.1933, roč. XVII., č. 123, s. 5.

národu své síly, svůj život – to jsou největší občanské ctnosti, toť příkaz svědomí a největší morální závazek.“⁹⁶

I Rudolf Halík později zmírňuje radikální rétoriku a jeho mobilizační apel se snaží zaujmout širší vrstvy než jen tradiční elektorát republikánské strany a apeluje více na národní cítění a zachování státu a demokracie, ovšem opět je zde přítomen skrytý prvek „silné“ demokracie: *„Musíme bránit demokracii. Naše demokracie nesmí se podobati ulekané, vystrašené stařeně. Musíme míti odvahu bránit se proti odpůrcům, má-li ohromnou mravní převahu souhlasu zdrcující většiny národa.*“⁹⁷

Strana apeluje, vzhledem k událostem ve světě (válka v Habeši a obavy z další světové války) na nutnou brannost národa, k čemuž se snaží sama přispívat za pomoci své tělovýchovné/branné organizace Selská jízda, která má sloužit jako předstupeň branné výchovy. Úkolem je budovat u venkovského obyvatelstva sebevědomí a odvahu k činu, která mu údajně chybí. Díky tomu by mělo být schopno postavit se nepřátelům státu, ať už vnějším nebo vnitřním: *„A jak by to dopadlo u nás, kdyby došlo k nějakému pokusu o naši samostatnost nebo demokratickou soustavu? Dovedl by se náš venkov tomu opřít? Mám vážné obavy, že nikoliv. Proto potřebujeme na venkově organizaci, která vychová naše lidi k sebevědomí a odvaze a která, kdyby, nedej Bůh, došlo k takovému pokusu a státní bezpečnostní aparát neovládl situaci, měla by na venkově kádr, který by zde udržel pořádek a kolem kterého by se shlukly i ostatní masy zemědělců.*“⁹⁸ Nemá však být stranickou paramilitární organizací, nýbrž strážcem demokracie: *„Nechceme žádnou agrární diktaturu, nedáme si ji však také vnutit ani zleva ani zprava, venkov zůstane vždy sloupem a oporou demokratismu, v němž všechny vrstvy obyvatelstva mají podle své početnosti a svého významu nárok na život a podíl ve vládě, a Selská jízda jest a bude jeho nejvěrnějším strážcem.*“⁹⁹

V případě mobilizace zde tedy můžeme najít velmi silné mobilizační apely, ať už zaměřené na hnutí a stranu (což je jen velmi zřídka), nebo na stát a národ (častější), pro který je třeba se obětovat a který je třeba bránit, ať už před nepřítelem vnějším či vnitřním. Strana dokonce vytvářela organizaci, která by, dle mého názoru, mohla případně sloužit i jako stranická paramilitární organizace podle vzoru jiných fašistických hnutí, ačkoliv Selská jízda přísahala věrnost Československu a demokracii.

---

⁹⁶ *V duchu Švehlově a v plné svornosti k zabezpečení zemědělské práce.* Venkov, 15.6.1937, roč. XXIV., č. 139, s. 1.

⁹⁷ Halík, Rudolf: *Stavíme záchranné hráze pro stát a jeho zemědělství.* 1934, s. 26-27.

⁹⁸ Frankenberger, O.: *Selská jízda.* Brázda, roč. XIII. (1932), č. 10, s. 150.

⁹⁹ Tamtéž, s. 150.

Dle mého názoru je v rétorice agrární strany přítomna snaha o permanentní mobilizaci, většinou však pod záminkou obrany samostatnosti státu a demokracie (i když ne nezbytně v tehdejší podobě). Agrární hnutí je prezentováno jako záruka demokracie, tudíž by bylo možné tuto mobilizaci interpretovat i jako mobilizaci pro agrární hnutí a „agrární demokracii“. Nicméně článků a projevů, zabývajících se více mobilizací se kromě období před volbami, vyskytovalo pouze velmi málo, byla pravděpodobně snaha o permanentní mobilizaci záležitostí pouze okrajových názorových skupin v agrární straně.

4.4 Agrární strana a vůdcovský princip

Vůdcovský princip je rysem, který u republikánské strany zcela chybí. Strana se prezentuje jako demokratická a na vůdcovství se dívá skrze demokratickou optiku. Vůdce tedy podle ní není nějakým bohem vyvoleným, jediným vykladačem národního mýtu a symbolem hnutí, nýbrž demokrat, schopný formulovat své myšlenky, stranický program nebo (mimo politiku) působí jako přirozená vůdčí autorita v komunitě (v případě agrárníků na venkově).

Rudolf Beran ve svém projevu na stranickém sjezdu v roce 1932 říká: „*Naše organisace nikomu nepatří, není majetkem nikoho, nikdo v ní nediktuje a diktovati nesmí. Poroučí, rozhoduje a vede lid svými právoplatně zvolenými zástupci. My všichni vedeme a rozhodujeme. Všichni, kdož máme určité funkce, máme je potud, dokud důvěra těch, kteří nám funkce svěřili, nás provází. [...] A vůdce u nás? Čím se odlišuje od druhých? Odpovědností a kvalitou i kvantitou práce. [...] Vůdce vede, ale nediktuje! Lid se podrobuje vedení, organisace respektuje vůdce, ale ona i spoluurčuje, jak má býti vedena a za kterými úkoly chce jíti.*“¹⁰⁰

Dr. Karel Galla v Brázdě rozebírá problematiku vůdcovství na venkově, nicméně se pořád jedná o vůdcovství v rámci demokratických mezí. Vůdcovství dokonce rozděluje do několika kategorií, ke kterým přiřazuje významné osobnosti (hospodářský vůdce – Kampelík, skupinově-stavovský vůdce – Alfons Šťastný, stavovsky-politický vůdce – Švehla). Ani v tomto případě se tedy nejedná o vůdce ve fašistickém slova smyslu, ale o významné osobnosti, nadané a schopné zastávat vysoké úřady nebo pomáhat rozvíjet různé aktivity k povznesení venkova.¹⁰¹

---

¹⁰⁰ Protokol o řádném říšském sjezdu republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu ve dnech 29. – 30. října 1932. c.d., s. 15.

¹⁰¹ Galla, Karel. *Vůdcovství na venkově*. Brázda, roč. XIV. (1933), č. 9, s. 131-134.

Na sjezdu roku 1936 se Rudolf Beran znovu vyjadřuje k vůdcovství v kontextu kultů osobnosti, které jednoznačně odmítá: „*Je ovšem potřeba, abychom v demokracii odstraňovali osobní kult. Krásně to řekl Antonín Švehla u příležitosti svých šedesátin: Nic není širokým vrstvám našeho lidu tak odporné, jako osobní velikášství a modloslužba osobnímu kultu. Špatně se slouží i zasloužilým lidem, chtě-li se z nich dělati polobohové.*“¹⁰² Rudolf Halík odmítá vůbec užívat pojem „vůdce“: „*Demokracie nezná vůdce. Je tu dočasný funkcionář potud, pokud má důvěru. Vůdci diktují a jejich vůle a veto je zákonem. Naše demokratické organizace znají jediné veto: proti každému a proti všemu, co by mohlo ohrozit ducha kázně a jednoty strany.*“¹⁰³.

Jeden z hlavních atributů fašistických hnutí – vůdcovský princip – u agrární strany absentuje. Vůdci jsou vnímáni jako vůdci demokratičtí, odpovědní straně a voličům, je možné je sesadit, resp. znovu nezvolit do vedení a nejedná se tedy o prototypy fašistických vůdců, prezentovaných jako osobnosti, ztělesňující celé hnutí a nadaných nějakou formou „božského vnuknutí“, které je opravňuje k interpretaci národního mýtu a vedení celého národa.

4.5 Agrární strana a hospodářství

Zcela nový způsob hospodářství, hlásaný fašistickými režimy, u agrární strany zcela chybí. Jako typická zájmová strana se snažila hájit zájmy svých voličů – venkovského zemědělského obyvatelstva a o nějaké ideji rozsáhlé přestavby hospodářství, jeho ovládnutí nebo dokonce teritoriální expanze k zajištění surovinových zdrojů a tedy i hospodářské nezávislosti, nelze v tomto případě hovořit.

Zmocňovací zákony, schválené v roce 1933, jejichž platnost byla stále prodlužována, měly sloužit pouze ke zmírňování dopadů hospodářské krize, nikoliv k ovládnutí národního hospodářství. Stejně tak zřízení obilního monopolu, jehož úkolem bylo stanovovat pevné výkupní ceny obilí, mělo za úkol pouze zajistit zemědělcům stabilnější příjmy a zastavit prohlubování krize v zemědělství (v důsledku poklesu výkupních cen zemědělci zaseli na větší ploše, čímž se zvýšila produkce obilí a došlo opět k poklesu jeho ceny). Za snahou o prosazení vysokých cel na dovoz zemědělských výrobků lze také jen těžko vidět cokoliv jiného než pokus o ochranu československých zemědělců.

---

¹⁰² *Protokol o řádném říšském Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu konaném ve dnech 30. a 31. ledna 1936v Praze. c.d., s. 23.*

¹⁰³ *Tamtéž, s. 38.*

Negativně se stranický tisk vyjadřuje k experimentům k ovládnutí hospodářství podle zahraničních vzorů: „Zázračný všelék hledá se ve vytvoření hospodářského parlamentu. Nevěříme na tento recept. Myšlenky stavovského parlamentu pak odmítáme zásadně. [...] Chtěla by se tím u nás imitovati nedemokratická praxe z ciziny. Tvoří se nový hospodářský a sociální řád. Řád sociální spravedlnosti, založený na důchodech z práce a vystavěný na přirozených základech.“¹⁰⁴ Dokonce stejný článek zpochybňuje i smysl zmocňovacích zákonů a považuje ho jen za možné řešení při mimořádných situacích, nikoliv pro řešení běžné hospodářské agendy.

Agrární strana tedy dle mého názoru o zavedení korporativismu nebo o nějaký jiný způsob ovládnutí hospodářství neusilovala a jako zájmová strana se zasazovala hlavně o prosazování zájmů svých voličů a zmírnění dopadu hospodářské krize na něj, neboť dle její agrárnické ideologie byl základem dobře fungujícího státu prosperující venkov.

---

¹⁰⁴ Horák, V. *K diskusi o reformě demokracie*. Brázda, roč. XV. (1934), s.32.

5 Agrární strana a fašistická hnutí

Pro lepší dokreslení agrární strany a jejich případných fašizujících tendencí zde také nastíníme vztah republikánské strany k fašistickým hnutím a to jak domácím, tak zahraničním.

5.1 Vztah k domácím fašistickým hnutím

K československým fašistickým hnutím zastávala agrární strana v zásadě negativní postoj. Čeští fašisté dle Halíka nemají žádný program a chybějí jim jakékoliv návrhy, jak bojovat s hospodářskou krizí. Navíc údajně úmyslně tvrdí, že situace je horší než ve skutečnosti, aby vyvolali strach a sebrali pro sebe politické body. Jednoznačně se vymezuje vůči fašismu: *„Fašismus znamená diktát, znemožnění kritiky, popření svobody, bezohledné potlačení občanské svobody, stát policejní, žalářování pro odchylné mínění: znamená metody, s nimiž by se nikdy nesmířila česká duše. U nás, v zemi, jež před staletími bojovala za svobodu ducha pro celý svět, není místa pro diktát ani několika osob ani průmyslu, ani zemědělství [...].“*¹⁰⁵

Na Italském příkladu je ukazován vznik fašismus za specifických podmínek. V Československu nemá, vzhledem k charakteru národního obrození, fašismus žádnou živnou půdu a proto jsou jeho šance na vítězství zde téměř mizivé: *„Náš národ a lid je v podstatě a opravdově demokratický! My neměli téměř žádné národní šlechty, celý národní život od počátku národního probuzení zpočátku minulého století byl vybudován lidmi, přicházejícími přímo z lidu, většinou ze selských chalup a statků.“*¹⁰⁶

Růst českého fašismu je v agrárním tisku přisuzován socialistům, neboť fašismus vzniknul jako reakce na hrozící socialistickou revoluci: *„Otcí fašismu u nás jsou státotvorní socialisté obou stran, jejichž vůdcové v značné části proti duchu českého lidu byli zbolševizováni před převratem a ještě dlouho po převratu 1918. [...] U nás fašistické hnutí získalo sympatie u těch národně cítících lidí, kteří měli obavy, že zbolševizování socialisté u nás vyvolají podobný převrat, jako by bolševický převrat v Rusku a v Maďarsku. [...] Otcí fašismu u nás však jsou prokázaně zbolševizování socialisté, kteří se nyní nechtějí hlásit ke svému děcku!“*¹⁰⁷

¹⁰⁵ Halík, Rudolf: *Fašismus a výlety páně Gajdovy na venkov*. Lidový deník, 6.3.1931, roč. XVII., č. 55, s. 2.

¹⁰⁶ *Hazardéři s čs. demokracií*. Lidový deník, 7.5.1932, roč. XVIII., č. 108, s. 1.

¹⁰⁷ *Otcové fašismu u nás se nechtějí hlásit ke svému děcku!* Lidový deník 18.6.1932, roč. XIX., č. 143, s. 1.

Po pokusu o fašistický puč v lednu roku 1933 (útok na kasárna v Brně-Židenicích) se vůči českým fašistům agrární tisk vymezuje mnohem radikálněji, dokonce jsou slyšet hlasy po ostrém postupu proti nestátotvorným stranám, jejich zákazu a zbavení mandátů v zastupitelstvech a parlamentu.

Agrární strana, ačkoliv s českými fašistickými hnutími po mnichovské dohodě utvořila jednotnou Stranu národní jednoty, se v průběhu třicátých let vůči českým fašistům vymezovala a jednoznačně se stavěla proti veškerým jejich plánům na nastolení fašistického režimu v Československu a opakovaně se stavěla proti jakémukoli diktatuře. K fašistům se ve svém tisku stavěla jako dobrodruhům a politickým amatérům bez jasného programu k řešení krize, což byl vcelku věrně podaný obraz českého fašistického hnutí.

5.2 Vztah k zahraničním fašistickým hnutím

Na dění v zahraničí, obzvláště v Německu, bylo v agrárním tisku pohlíženo s velkými obavami. Je pozoruhodné, že k fašistické Itálii se agrární tisk staví mnohem shovívavěji než k Německu, Maďarsku nebo i SSSR, patrně z toho důvodu, že od Itálie nehrozilo Československu žádné nebezpečí. Jsou zde patrné jasné snahy ukazovat v kontrastu s okolními režimy demokratičnost a svobodu, kterou si Československo stále ještě zachovává: „Zaslepení velebitelé Německa a sovětů u nás měli by se zamyslet nad posledními událostmi v Německu a Maďarsku. Srovnáním mohou poznat, jaký rozdíl ve svobodě je u nás a jinde, jaký význam má udržení politických vášní na uzdě.“¹⁰⁸

„Lidové nedemokratické hnutí“ je nahlíženo jako nepřítel a v boji proti takovým hnutím je třeba posilovat víru v demokracii. Zahraniční nedemokratická hnutí je ale možné využít ve vlastní prospěch a poučit se od nich: „Je tedy třeba, aby naše demokracie byla výbojná, jako je fašism, hitlerism nebo komunism. Od těchto hnutí můžeme se naučit jedné věci: má-li se nějaké nové hnutí rozšířit, nestačí, aby mělo většinu v parlamentě nebo populární tisk, ale musí mít především ideovou náplň a zástupy mládeže ve svých organisacích.“¹⁰⁹ Nacismus je nicméně v jednom článku dokonce vychvalován jako hnutí, které se výrazně zajímá o venkov a stará se o jeho prosperitu, sedlák je nacismem vnímán jako udržovatel národa, stejně tak je to i u agrární strany. U nacismu je také kladně hodnocena výchova mládeže pro hodnoty jako hrdinství, kamarádství, povinnost, národní vědomí. Články, vychvalující nacismus jsou však naprosto ojedinělou záležitostí a jako celek se agrární strana vůči nacismu jasně vymezovala.

¹⁰⁸ R.K. *Ostrov klidu a svobody*. Venkov, 4.10.1932, s. 2.

¹⁰⁹ Paleček, Ant.: *Demokracie výbojná*. Brázda, roč. XIII. (1932), č. 5, s. 69.

K italskému fašismu se články v agrárnickém tisku nestaví tak negativně. V roce 1932 dokonce Venkov otiskl jeden Mussoliniho názor, týkající se pacifismu. Hlavní výtky k fašismu podle italského vzoru jsou ohledně nevhodnosti fašismu pro československé prostředí. Hlavní rozdíl v českém fašismu a italském vidí v konstruktivní práci pro národ: „*A v tomto se tedy zase podstatně liší náš fašismus od italského. Náš fašismus jest jen negace, nadávání, štvání. V Itálii fašismus slouží národu a státu a snaží se býti tvůrčí, pozitivní ve všech směrech.*“¹¹⁰ V jednom článku v Brázdě je dokonce obvinována československá levice, že zabraňuje přátelskému vztahu s Mussoliniho Itálií: „*Je všeobecně známo, nefašistická ideologie se nehodila do politické kuchyně naší levice, jež v ní spatřovala nebezpečí pro svou vlastní existenci a hleděla se s ní co nejrozhodněji vypořádat.*“¹¹¹ Autor taktéž poukazuje na Mussoliniho odsouzení německé pangermánské politiky a nakonec sděluje, že je možné označit Mussoliniho za přítele.

K přebírání nedemokratických vzorů společenského uspořádání se ve svém projevu na stranickém sjezdu na podzim 1936 vcelku jasně vyjádřil Jindřich Žilka: „*Pamatujte, že tak jako hospodářsky museli jsme si vytvořiti ochranné prostředky, které vyvěrají z naší domácí hospodářské potřeby, tak také v politice musíme si dát svůj vlastní politický směr a nesmíme šilhat za hranice. Nás nemůže spasit fašistická diktatura Mussoliniho, která vyrostla a odpovídá duchu italského národa. Nás nemůže spasit ani nacismus Hitlerův, který je produktem mentality národa německého. Nás však nespasí ani rudá diktatura Leninova a marxistický program. Nás může spasit jedině opravdová, poctivá demokracie, odpovídající duchu našeho národa, demokracie disciplinovaná a spravedlivá.*“¹¹²

Obecně lze říci, že se agrární strana staví negativně ke všem zahraničním nedemokratickým hnutím, nejvíce pak těm, které přímo ohrožují republiku. Poněkud smířlivěji se vyjadřuje k fašistické Itálii a fašismus v jejím podání pouze označuje za zcela nevhodný pro Československo, nicméně ač české fašisty označuje jako negativisty a politické dobrodruhy, u italských fašistů nachází a vychvaluje konstruktivní práci pro blaho národa.

---

¹¹⁰ *V čem se liší italský fašismus od našeho.* Lidový deník, 28.7.1931, roč. XVII., č. 172, s. 1.

¹¹¹ Votava, Otakar: *Náš přítel Mussolini.* Brázda, roč. XVI., 1935, č. 11, s. 181.

¹¹² *Protokol o řádném říšském Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu konaném ve dnech 30. a 31. ledna 1936v Praze.* c.d., s. 74-75.

6 Závěr

Agrární strana byla jednou z nejsilnějších politických stran v období první republiky a této práci jsme se snažili zjistit, zda se u ní projevovaly fašizující tendence, či nikoliv.

Z výše stanovených rysů fašistických hnutí lze dle mého názoru usuzovat, že pokud v agrární straně nějaké fašistické tendence existovaly, byly natolik marginální, že se neměly šanci projevit v oficiálních tiskovinách a dalších oficiálních projevech strany.

Lze ji jednoznačně označit za státotvornou stranu s mnoha zásluhami o fungování republiky. Ačkoliv byla národní stranou a vykazovala nacionalistické rysy, rozhodně zde chybí extrémní fašistický nacionalismus. Stejně tak o ní nelze hovořit jako o revolučním hnutím, usilujícím o nastolení nového společenského pořádku. Stejně tak neusilovala o permanentní mobilizaci obyvatelstva, jednoznačně odmítala vůdcovský princip a neusilovala o ovládnutí československého hospodářství, i když se snažila ekonomicky pomáhat svému voličstvu. Vztah k jiným fašistickým hnutím byl u agrární strany rovněž negativní.

Z mé práce tedy vyplývá potvrzení počáteční teze, že Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu byla aktivní státotvornou stranou, která se zasazovala o rozvoj a udržení demokratického Československa a neusilovala o nastolení diktatury jedné politické strany.

Vzhledem k rozsahu a povaze práce však nebylo možné prozkoumat všechny možné relevantní materiály (především další agrární periodika, archivní materiály hlavně týkající se významných členů strany, kteří se pak uplatňovali v institucích Druhé republiky) a zůstávají v tomto bádání ještě „bílá místa“, která by mohla být podnětná pro další výzkum problematiky vztahu republikánské strany k fašismu.

Ačkoliv, dle mého názoru, nevykazovala republikánská strana fašizující tendence, je možné v projevech jejích členů zachytit náznaky nedemokratických tendencí a volání po „autoritativní demokracii“, která se posléze stala vůdčí ideou pomnichovského Československa.

Republikánská strana se neustále zaštiťovala demokracií a věrností státu a národu, nicméně s blížícím se koncem první republiky a vyhrocující se situací hlavně s německou menšinou se hlasy, volající po ochraně demokracie, silné demokracii nebo autoritativní demokracii, ozývaly stále častěji. Spíše než fašizující tendence tedy představují výzvu pro

budoucí zkoumání nedemokratické tendence obecně, neboť tyto tendence přímo vedly autoritářskému režimu druhé republiky, jehož byli někteří členové agrární strany nedílnou součástí.

7 Seznam použité literatury a pramenů

7.1 Tištěné prameny

Halík, Rudolf: *Stavíme záchranné hráze pro stát a jeho zemědělství*. Praha : Výkonný výbor Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, 1934. 45 s.

Halík, Rudolf: *Uchováti to jediné, co ještě máme...* Praha : Výkonný výbor Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, 1931. 61 s.

Protokol o řádném říšském sjezdu Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, konaném ve dnech 29.-30. října 1932. Praha : Výkonný výbor Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, 1933. 273 s.

Protokol o řádném říšském sjezdu Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, konaném ve dnech 30. a 31. ledna 1936 v Praze. Praha : Výkonný výbor Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, 1936, 190 s.

Republikánská strana k politice vnitřní i zahraniční. Praha : Novina, 1938. 49 s.

7.2 Dobová periodika

Brázda - roč. XI. - XIX. (1930-1938)

Lidový deník - roč. XVII. - XXV. (1930-1938)

Venkov - roč. XXV. – XXXIII. (1930-1938)

7.3 Literatura

Anev, Petr: *Cesta k zániku agrární strany (1933-1948)*. Praha, 2010. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2010-05-17.

Broková, Eva: Agrární strana a demokracie. In Broková, E., Tomeš, J. a Pehr, M. *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*. Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2008, s. 16-129. ISBN 978-80-86495.

Carsten, F. L.: *The Rise of Fascism*. London : B. T. Batsford, 1967. 256 s.

Dostál, Vladimír V.: *Agrární strana*. 1. vyd. Brno : Atlantis, 1998. 358 s. ISBN 80-7108-133-7.

Griffin, Roger: *The Nature of Fascism*. London: Routledge, 1993. 249 s. ISBN 0-415-09661-8.

Harna, Josef: Republikánská strana. In Malíř, J., Marek, P. a kol. *Politické strany : vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861-2004*. Díl 1. 1861-1938. Brno : Doplněk, 2005. 1021 s. ISBN 80-7239-179-X.

O'Sullivan, Noël: *Fašismus*. 1. vyd. Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995.
231 s.

Paxton, Robert O.: *Anatomie fašismu*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
382 s. ISBN 978-80-7106-811-2.